

ศูนย์

เรียนรู้ชุมชนการจัดการปัญหาหมอกควันไฟป่า
จังหวัดลำปางศิริพร ปัญญาเสน^{1*}ชุตีธ ชอบชื่น²พัฒนา นาคทอง³ชุมพล กาไวย์⁴

รับบทความ: 14 กุมภาพันธ์ 2566 แก้ไขบทความ: 23 กุมภาพันธ์ 2566 ตอบรับบทความ: 26 กุมภาพันธ์ 2566

บทคัดย่อ

หมอกควันและไฟป่า เป็นปัญหาวิกฤตของจังหวัดลำปางที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน โดยเฉพาะในเด็กเล็ก ผู้สูงอายุ หญิงตั้งครรภ์และผู้ป่วยโรคเรื้อรัง นำมาซึ่งโรคต่าง ๆ หลายกลุ่มโรค ได้แก่ โรคระบบหัวใจและหลอดเลือด ระบบทางเดินหายใจ ตาอักเสบและผิวหนังอักเสบ เป็นต้น สาเหตุหลักเกิดจากการเผาป่า การลักลอบเผาหญ้าและเศษผลผลิตหลังการเก็บเกี่ยวในพื้นที่เกษตร หน่วยจัดการร่วม สสส. ระดับที่มีจุดเน้นสำคัญ จังหวัดลำปาง ได้ดำเนินการขับเคลื่อนโดยสนับสนุนงบประมาณแก่หมู่บ้านบริเวณรอบดอยพระบาท เขตอุทยานแห่งชาติเขาลำดวนและลำปางให้ร่วมกันแก้ไขปัญหาแบบบูรณาการอย่างมีส่วนร่วม “บ้านไร่พัฒนา” หมู่ 7 ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นตัวอย่างหนึ่งของความสำเร็จ กล่าวคือ 1) สามารถลดการเผาได้ร้อยละ 100 2) ได้รับการพัฒนาเป็น “ต้นแบบ” ศูนย์เรียนรู้การลดการเผาและพื้นที่เกษตร 3) ใช้ฐานข้อมูลเชื่อมโยงกับข้อมูลศูนย์ปฏิบัติการควบคุมไฟป่าจังหวัด และ 4) ผลิตสื่อเพื่อการสื่อสารสาธารณะหลายช่องทาง เพื่อสร้างการรับรู้และยกระดับกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายและเครือข่าย ผลการดำเนินงานดังกล่าวทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักรู้ภัย และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำแนวกันไฟ การสร้างฝายชะลอน้ำ การระดมทุนเข้ากองทุนภัยพิบัติหมู่บ้าน ทำให้กองทุนเติบโตขึ้นสามารถใช้ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับป่าได้ตลอดทั้งปี

คำสำคัญ ลำปาง หมอกควัน ไฟป่า หน่วยจัดการร่วม สสส. ระดับที่มีจุดเน้นสำคัญ

¹⁻⁴ หน่วยจัดการร่วม สสส. ระดับที่มีจุดเน้นสำคัญ จังหวัดลำปาง

* อีเมล: siripornd2506@gmail.com

Learning Resource Center for Haze and Forest Fire Management, Lampang Province

Siriporn Panyasean^{1*}
Chution Chobehuen²
Patana Nakatong³
Chumpon kawai⁴

Received: February 14, 2023 Revised: February 23, 2023 Accepted: February 26, 2023

Abstract

Haze and forest fires are critical problems in Lampang affecting people's health, especially young children, the elderly, pregnant women, and patients with chronic diseases. Significantly, they lead to various diseases, including eye inflammation, dermatitis, and cardiovascular and respiratory system disease. Illegally burnings: forests, grass, and post-harvest scraps in agricultural areas are the principal causes. To cope with the problem, Node Flagship Lampang, supported by ThaiHealth, provided a budget to many villages around Doi Phra Bat, Kelang Banphot National Park. By participating and integrating management, "Ban Rai Patana" Moo 7, Tambon Pichai, Mueang District, Lampang is one of the success cases. It shows that 1) reducing burning at 100%, 2) developing a learning resource center model for haze and forest fires control, 3) Using a database to link with information from the Provincial Forest Fire Control Operation Center, and 4) communicating to create awareness and elevate the learning process of target groups and networks through many various media. People in the community are now aware of forest conservation and continuously participated in activities; fireproofing lines, building weirs, and Raising funds for community disasters. The fund can be used for activities related to forests throughout the year.

Keywords: Lampang, haze, forest fires, Node Flagship ThaiHealth

¹⁻⁴ Node Flagship ThaiHealth Lampang

* Email: siripornd2506@gmail.com

บทนำ

หมอกควัน (Haze) หมายถึง ภาวะการสะสมของฝุ่นละอองหรืออนุภาคขนาดเล็กที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่าซึ่งกระจายและลอยลอยอยู่ทั่วไป ทำให้มองเห็นอากาศเป็นฝ้าขาวและทัศนวิสัยลดลง สารต่าง ๆ ในหมอกควันสามารถแขวนลอยอยู่ในชั้นบรรยากาศได้เป็นเวลานาน ซึ่งสารเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนโดยเฉพาะเด็กเล็ก ผู้สูงอายุ สตรีมีครรภ์และผู้ป่วยโรคเรื้อรัง ทำให้สมรรถนะการทำงานของปอดลดลง เกิดโรคปอดอุดกั้นเรื้อรัง ทั้งยังเสี่ยงต่อการเป็นโรคทางระบบหัวใจ ทางเดินหายใจ และอาการต่าง ๆ เช่น หายใจลำบาก ไอ น้ำมูกไหล ระคายเคืองตา และเวียนศีรษะ เป็นต้น (เกษรพงศ์ ลีลาสิทธิกุล, กรอนงค์ ยืนยงชัยวัฒน์, ศศิภา บุรณะพันธฤกษ์, ขจรศักดิ์ พงษ์พานิช และพัชรีย์ คุณคำชู, 2561: 340) นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมเป็นบริเวณกว้างอีกด้วย

ปัญหาหมอกควันในภาคเหนือของไทย มีสาเหตุหลักมาจากการเผาป่า เผาเศษวัสดุที่เหลือจากการเกษตร และเผาเพื่อหาของป่าทั้งในบริเวณพื้นราบและบนเนินเขา พฤติกรรมดังกล่าวเกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ดังนั้นจึงยากที่จะแก้ไขได้ถ้าไม่สามารถสร้างความร่วมมือให้หยุดการเผา ดังนั้นการป้องกันปัญหาจึงต้องทำงานร่วมกันในลักษณะกลุ่มหรือเครือข่าย จากการศึกษาเรื่อง “เครือข่ายการป้องกันปัญหาหมอกควันในเขตภาคเหนือตอนบน” ของ ฐานรินทร์ หาญเกียรติวงศ์, รวิภา ธรรมโชติ, ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์ และจิรวรรณ เดชานินท์ (2560: 41) พบว่า ปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาเครือข่าย คือ ลักษณะกายภาพและสิ่งแวดล้อมชุมชน โครงสร้างทางสังคม ระบบสังคม และทุนทางสังคม โดยผู้ที่มีส่วนร่วมควรประกอบด้วย หน่วยงานราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและภาคประชาชนในพื้นที่ โดยการมีปฏิสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการมากกว่าปฏิสัมพันธ์ที่เป็นทางการ ส่วนการบริหารจัดการเครือข่ายพบว่า ผู้นำในระดับหมู่บ้านมีภาวะผู้นำสูง มีระบบการตัดสินใจแบบประชาคมและมีช่องทางการสื่อสารทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

จังหวัดลำปางเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีปัญหาหมอกควันอยู่ในระดับวิกฤต จากการตรวจวัดคุณภาพอากาศโดยสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศอัตโนมัติของกรมควบคุมมลพิษในพื้นที่จังหวัดลำปาง พบว่า มีสถานการณ์จำนวนวันที่ฝุ่น PM2.5 เกินมาตรฐาน (50 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร) และค่าฝุ่น PM2.5 เฉลี่ย 24 ชั่วโมง สูงสุด 80 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร (กรมควบคุมมลพิษ, 2565: 26) สาเหตุสำคัญของปัญหาหมอกควันมาจากการเผาป่าและพื้นที่เกษตรรอบดอยพระบาท ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าขนาดใหญ่ จึงส่งผลกระทบต่อสุขภาพและวิถีชีวิตของคนทั้งจังหวัดโดยเฉพาะผู้ป่วยกลุ่มโรคหัวใจและหลอดเลือดทุกชนิด โรคระบบทางเดินหายใจทุกชนิด กลุ่มโรคผิวหนังและตาอักเสบ มีอัตราการป่วย 21,968.419 ต่อแสนประชากร ระดับความเครียดจากวิกฤตหมอกควันสูงขึ้น และส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว สถานประกอบการและรายได้ระดับครัวเรือนและชุมชน

บ้านไร่พัฒนา หมู่ 7 ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็น 1 ใน 37 หมู่บ้าน รอบดอยพระบาท เขตอุทยานแห่งชาติเขาลำดวนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นชุมชนเขตเมืองในปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลพิชัย นับได้ว่าเป็นป่าที่อยู่ใจกลางเมือง มีลำน้ำเหมือง (คลองชลประทาน) ซึ่งรับน้ำมาจากเขื่อนกิ่วลมไหลผ่านกลางหมู่บ้าน

และทางตะวันออกของหมู่บ้านมีลำห้วยน้ำป่าไหลผ่านหลายสาย เชื่อมต่อไปยังคลองชลประทาน และมีอ่างเก็บน้ำของศูนย์ราชการในพื้นที่ 3 อ่างขนาดใหญ่ ดังนั้นป่าไม้ของบ้านไร่พัฒนา จึงเป็นทั้งแหล่งอยู่อาศัย ทำมาหากิน ทั้งของคนในและคนนอกพื้นที่

หน่วยจัดการจังหวัดระดับที่มีจุดเน้นสำคัญ (Node Flagship สสส. ลำปาง) ตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องนี้จึงได้สนับสนุนองค์ความรู้และงบประมาณการขับเคลื่อนแก้ไขปัญหามอกควันแก่ชุมชนบ้านไร่พัฒนา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561 ในโครงการอาสาสมัครป่าพระยาแช่ สดใสไร้หมอกควัน ประเด็นการส่งเสริมชุมชนจัดการปัญหาหมอกควันและไฟป่าและส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาหมอกควันและไฟป่าให้เป็นพื้นที่ปลอดการเผาทุกชนิด ผลจากการดำเนินโครงการ พบว่า การเผาลดลง แต่ด้วยเป็นชุมชนเขตเมืองประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป ควรพัฒนาความเข้มแข็งของคณะกรรมการ แกนนำจิตอาสาที่มาจากหลายภาคส่วน Node Flagship สสส. ลำปาง จึงสนับสนุนต่อในปี พ.ศ. 2563 ในโครงการ อาสาสมัครป่าพระยาแช่สดใสไร้หมอกควันต่อเนื่อง ผลการดำเนินงาน พบว่า เกิดแกนนำอาสาสมัครป่าบ้านไร่พัฒนาหมู่ที่ 7 โดยมีการดูแลและบริหารจัดการป่าอย่างต่อเนื่องตลอดปี ทำให้เกิดพื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ในระดับที่ชาวบ้านสามารถใช้เป็นแหล่งอาหาร เช่น ผักหวานป่า ไข่มดแดง แมงมัน สัตว์ป่า ที่มีในพื้นที่ป่าจำนวนมากและมีราคาแพง และพื้นที่ป่าเป็นเขตเมือง ที่มีคนจากพื้นที่อื่น ๆ เข้ามาใช้ประโยชน์จากการหาของป่าจำนวนมากหลายทางเข้าออก ที่มีความเสี่ยงเกิดการเผาป่า ซึ่งจากข้อมูลปี 2563-2564 สามารถควบคุมการเผาป่าลดลงและเกิดเพียง 1 ครั้ง ด้วยการบริหารจัดการของกลไกคณะกรรมการเฝ้าระวังป่าที่มีทักษะและความเข้มแข็ง มีแผนการดูแลรักษาป่าที่มีกิจกรรมต่อเนื่องตามฤดูกาลตลอดปี

อย่างไรก็ตาม ในปี 2565 คณะทำงานต้องการยกระดับให้เป็น “ศูนย์เรียนรู้การจัดการลดการเผาป่าและพื้นที่เกษตรจังหวัดลำปาง” โดยใช้แผนบริหารจัดการป่าตลอดปีอย่างยั่งยืน 4 แผนงานในการขับเคลื่อน จึงได้เสนอโครงการอาสาสมัครป่าพระยาแช่ สดใสไร้หมอกควัน ให้เกิดเป็นชุมชนลดการเผาป่าและพื้นที่เกษตร โดยได้กำหนดเป้าหมายร่วมกันกับภาคยุทธศาสตร์ที่มีพื้นที่ปฏิบัติการในพื้นที่บ้านไร่พัฒนาหมู่ที่ 7 มีการกำหนดผลลัพธ์ความสำเร็จร่วมกับของชุมชน

การก่อตัวของคณะทำงาน

การดำเนินงานโครงการ ตั้งแต่ปี 2561 เริ่มจาก ผู้ใหญ่เสถียรพงศ์ เครืออินแก้ว ผู้ใหญ่บ้านไร่พัฒนา นำทีมลูกบ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นราษฎรจิตอาสา ทำหน้าที่ลาดตระเวน ป้องกัน และช่วยเหลือดับไฟในพื้นที่ในช่วงที่มีการเผา โดยได้รับการอบรมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เมื่อเสร็จสิ้นฤดูกาลเผา ชุดปฏิบัติการดังกล่าวก็สลายตัว เป็นเช่นนี้ในทุกปี ต่อมา หลังจากได้รับการสนับสนุนงบประมาณโครงการ ผู้ใหญ่เสถียรพงศ์ จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการแกนนำอาสาสมัครดับไฟป่าจำนวน 15 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน ที่สมัครใจร่วมเป็นคณะทำงาน และบางคนมีอาชีพ

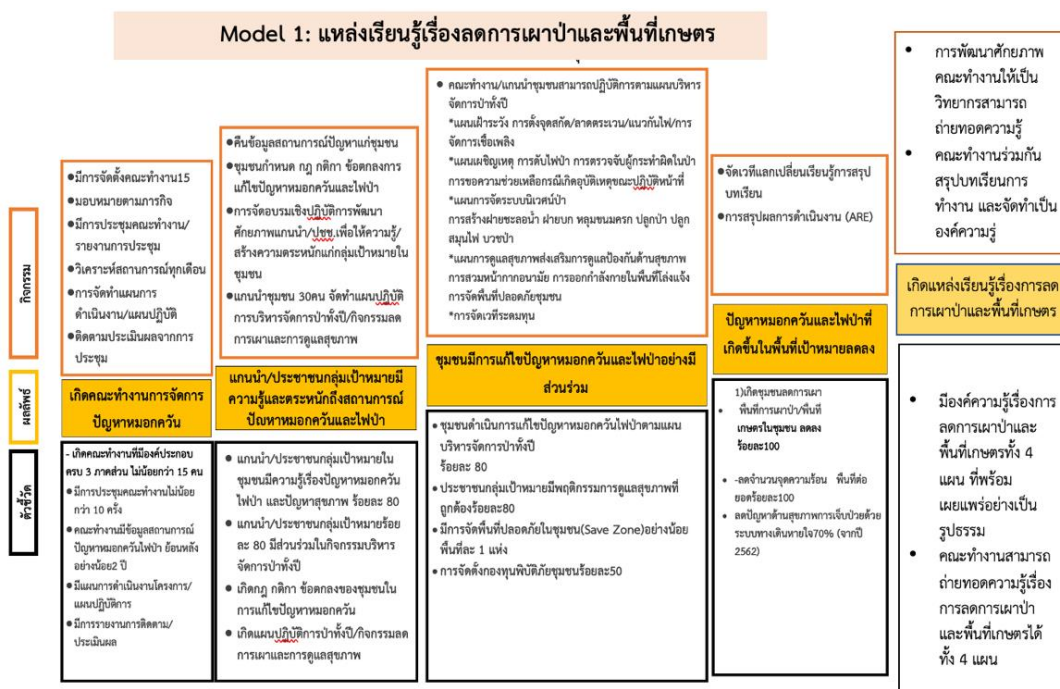
หาของป่า ร่วมประชุมและทำความเข้าใจในบทบาทหน้าที่และเป้าหมายการขับเคลื่อนในการดูแลเฝ้าระวังป่า เพื่อลดการเผาในชุมชนตนเอง

หลังจากนั้นในปีที่ 2 ผู้ใหญ่เห็นว่า หากจะทำให้เกิดการทำงานที่สำเร็จ ควรมีคณะทำงานที่เข้มแข็ง สามารถทำงานเชื่อมกับท้องถิ่น และทำงานวิชาการได้ จึงทาบทามคนในชุมชนจำนวน 22 คนที่มาจาก 3 ภาคส่วน ประกอบด้วย **ภาครัฐหรือท้องถิ่น** ได้แก่ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน สมาชิก อบต. 2 คน เพื่อเชื่อมต่องานกับ อบต.พิชัย ซึ่งจะมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การขอการสนับสนุนบุคลากร อุปกรณ์ในการหนุนเสริม โดยเฉพาะช่วงปฏิบัติการเผชิญเหตุ **ภาควิชาการ** ซึ่งเป็นข้าราชการเกษียณอายุราชการ 3 คน พนักงานรัฐวิสาหกิจ 3 คน เพื่อเป็นทีมวิชาการในการจัดกระบวนการพัฒนาศักยภาพคณะทำงานและประชาชนในพื้นที่ การทำเอกสารข้อมูล ที่ต้องใช้หลักวิชาการ เทคโนโลยีดึงข้อมูลจากระบบหรือรับข้อมูลจาก war room จังหวัด ในการจัดการด้านข้อมูล และการขับเคลื่อนการทำงานที่เชื่อมแผนงาน กิจกรรมของ อบต. อย่างสอดคล้องกับแผนการและเป้าหมายตามข้อตกลงร่วมของคณะทำงาน และ**ภาคประชาชน** 11 คน เป็นผู้สมัครใจร่วมเป็นอาสาเข้ามาช่วยงาน อาชีพรับจ้างทั่วไป หาของป่า และอาสาสมัคร เพราะทุกคนเล็งเห็นปัญหาการลักลอบแอบเผาป่าซึ่งเป็นวิกฤตของจังหวัด ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ในทุกปี ทั้งนี้ คณะทำงานมีการแบ่งบทบาทหน้าที่เพื่อให้เหมาะสมกับความสามารถ ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน ด้านอำนวยการ เลขานุการ เสรฐัญญิ์ จัดการเอกสาร ข้อมูลวิชาการ ซึ่งแต่งตั้งโดยผู้ใหญ่บ้านเพื่อให้คณะทำงานได้เรียนรู้ และวางแผนการทำงานแต่ละฝ่ายในการจัดกระบวนการขับเคลื่อนตามเป้าหมายที่กำหนดเป็นชุมชนลดการเผา

คณะทำงานได้กำหนดบทบาทหน้าที่เฉพาะตามแผนการทำงาน 4 แผน คือ หัวหน้าชุดเฝ้าระวัง เผชิญเหตุ ทีมพื้นที่พระบนิเวศ การปลูกป่า ทำฝายชะลอน้ำ และทีมดูแลสุขภาพของคนในชุมชน โดยบทบาทหน้าที่ดังกล่าว จะต้องดำเนินงานตามห้วงระยะเวลาของกิจกรรมนั้น ๆ เช่น เดือนมกราคมถึงเมษายน ซึ่งเป็นช่วงที่มีการเผาป่าและพื้นที่เกษตร สิ่งที่ต้องดำเนินการคือ การจัดทำแผนเฝ้าระวัง การทำแนวกันไฟ การอยู่จุดสกัด ซึ่งผู้ที่มีบทบาทหน้าที่นี้ต้องรับผิดชอบเป็นหลัก ทีมชุดเผชิญเหตุจะต้องเตรียมพร้อมสม่ำเสมอกรณีเกิดไฟไหม้จะต้องออกปฏิบัติทันทีเพื่อควบคุมไฟป่า ช่วงเดือนพฤษภาคมถึงกันยายน เข้าสู่ฤดูฝนต้องดำเนินการตามแผนพื้นที่พระบนิเวศ เตรียมการสร้างฝายชะลอน้ำ หลุมขนมครก ปลูกป่า บวชป่า ส่วนแผนด้านสุขภาพ ความสำคัญในการสร้างการเรียนรู้ในการดูแลตนเองให้ประชาชนต้องดำเนินการตลอดปี เป็นต้น

สำหรับกลไกการทำงานนั้นมีภาคียุทธศาสตร์จังหวัดและภาครีระดับปฏิบัติการในพื้นที่มาร่วมเป็นคณะทำงานด้วย ได้แก่ หัวหน้าอุทยานแห่งชาติเขาลำดวนและป่าไม้อนุรักษ์ที่ 13 หัวหน้าหน่วยควบคุมไฟป่าม่อนพญาแช่ กอมน.จังหวัดลำปาง และผู้บริหาร อบต.พิชัย ฯลฯ มีบทบาทหน้าที่ในการสนับสนุนข้อมูลเป็นที่ปรึกษาในการทำพื้นที่ป่า การทำแผนที่ทำมือเพื่อให้สอดคล้องกับพิกัดจริง การทำฝาย ทำแนวกันไฟ ขณะที่ภาคีเครือข่ายเองเห็นว่าบ้านไร่พัฒนามีความพร้อมทางด้านคณะทำงาน และมีเป้าหมายเป็นชุมชนลดการเผา จึงเกิดความไว้วางใจกัน ใช้ประโยชน์ข้อมูลจากพื้นที่ร่วมกันจึงเข้ามาโดยไม่มีเงื่อนไข

วิธีการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน คณะทำงานได้จัดประชุม โดยใช้ข้อมูลของหมู่บ้าน มาประกอบกับ พิจารณามาตรการหรือนโยบายระดับจังหวัด ซึ่งมีมาตรการ 3 ลด คือ ลดจำนวนวันเกิดจุดความร้อน (Hotspot) 50% ลดจำนวนการเผาป่าและพื้นที่เกษตร 50% แต่ในพื้นที่บ้านไร่เองได้กำหนดให้ลดการเผา 100% และลดจำนวนการป่วยของประชาชนจากระบบทางเดินหายใจ 70% กำหนดเป็นเป้าหมายเกิดการมีส่วนร่วมของทุกชุมชนในการจัดการปัญหาหมอกควัน ทำให้ปัญหาหมอกควันไฟป่าและการเผาในพื้นที่เกษตรลดลง โดยใช้เทคนิคการวาง “บันไดผลลัพธ์” ที่ผลลัพธ์ที่คาดหวังจะเกิดขึ้นยกระดับทีละขั้น เริ่มจาก**บันไดขั้นแรก** เกิดคณะทำงานการจัดการปัญหาหมอกควัน **บันไดขั้นที่สอง** ประชาชนมีความรู้ตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหา **บันไดขั้นที่สาม** พื้นที่แก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่าและการเผาในพื้นที่เกษตรอย่างมีส่วนร่วม **บันไดขั้นที่สี่** ปัญหาหมอกควันไฟป่าและการเผาในพื้นที่เกษตรลดลง **บันไดขั้นที่ห้า** เกิดศูนย์เรียนรู้ต้นแบบการลดการเผาป่าและพื้นที่เกษตร โดยมีการกำหนดตัวชี้วัดผลลัพธ์ในแต่ละขั้น รวมทั้งกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการในแต่ละช่วงเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ดังกล่าว โดยเฉพาะในขั้นที่ 4 ตั้งเป้าว่า จะลดการเผาทั้งพื้นที่ป่าและพื้นที่เกษตรลง 100% คณะทำงานจึงเข้าใจเป้าหมายเดียวกัน ตามบันไดผลลัพธ์ ซึ่งนำไปจัดทำเป็นไวนิล ติดไว้ที่ศาลาอเนกประสงค์ในขณะที่มีการประชุมก็มีการทบทวนทุกครั้ง ทำให้คณะทำงานเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 1 บันไดผลลัพธ์ของโครงการ

นอกจากนั้น **คณะกรรมการกำหนดข้อตกลงร่วม** เพื่อให้เกิดการทำงานของคณะกรรมการได้ดียิ่งขึ้น ดังนี้

- 1) คณะทำงานต้องประชุมเดือนละ 1 ครั้ง และตามสถานการณ์เร่งด่วนที่เกิดขึ้น โดยอาจเชิญภาคียุทธศาสตร์จังหวัด ร่วมประชุมและให้คำชี้แนะ แนะนำการดำเนินงาน
 - 2) ทุกคนต้องร่วมประชุมตรงเวลา แสดงความคิดเห็น สรุปรงานในหน้าที่ที่ตนเองรับผิดชอบต่อที่ประชุม
 - 3) คณะทำงานให้ข้อแนะนำหรือปรับแผนงานร่วมกันในกรณีที่พบว่าการวางแผนการทำงานไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง
 - 4) การคืนข้อมูล สถานการณ์ ปัญหา ที่เกี่ยวข้องทุกครั้งในที่ประชุมคณะกรรมการ และคณะกรรมการมีตัวแทนนำเสนอรายงานในที่ประชุมส่วนราชการประจำเดือนทุกเดือน
 - 5) คณะทำงานทุกคนต้องเป็นแกนหลักในการเป็นอาสาสมัครเฝ้าระวังป่า 4 แผนงาน ๆ ละ 2 คน
- แต่ละครั้งประธานที่ประชุมจะให้คณะกรรมการแต่ละคนได้สรุปผลการดำเนินงานปัญหาอุปสรรค แนวทางแก้ไข แต่ละฝ่ายให้ที่ประชุมทราบ และร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไข และปรับแผนการดำเนินงาน รวมถึงมีการทบทวนเป้าหมายผลลัพธ์ความสำเร็จของโครงการที่คณะกรรมการได้กำหนดร่วมกัน โดยยึดบันไดผลลัพธ์การทำงานเป็นเครื่องมือในการทบทวนกิจกรรม ทบทวนเป้าหมายและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง สรุปข้อมูลการดำเนินงานแลกเปลี่ยนในเวที ARE ระดับจังหวัดและในการติดตามประเมินผลของทีมงานผู้จัดการ สสส. จังหวัด โครงการย่อย 3 ครั้ง

คณะกรรมการสื่อสารกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้คณะกรรมการทุกคนทราบผลดำเนินงานในพื้นที่แต่ละแผนงาน ปัญหาอุปสรรคการปฏิบัติงาน แนวทางแก้ไขปัญหา และผลลัพธ์ความสำเร็จของแต่ละกิจกรรม ผ่านกลุ่มไลน์ของคณะกรรมการ และกลุ่มไลน์ของหมู่บ้านที่มีตัวแทนทุกครัวเรือน 570 ครัวเรือน และแบ่งเป็น 3 กลุ่มโซน เช่น ไลน์กลุ่มบ้านสายธาร ไลน์กลุ่มบ้านแผ่นดินทองและไลน์กลุ่มบ้านไร่พัฒนา รวมถึงการประชุมประชาคมหมู่บ้าน การประชุมประจำเดือนของคณะกรรมการหมู่บ้าน การสื่อสารในระดับตำบล หรือประชุมส่วนราชการระดับตำบลร่วมกับ อบต.พิชัย การประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้านอำเภอเมืองลำปาง/การประชุมหัวหน้าส่วนราชการระดับ

การพัฒนาความรู้ของคณะกรรมการ มีการพัฒนาศักยภาพการทำงานอย่างต่อเนื่อง มีความรู้ ความเข้าใจในการทำงานเรื่องการลดการเผาป่าในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการอบรมพัฒนาศักยภาพ ตั้งแต่ปี 2561 เรื่องการจัดการหมอกควันไฟป่าและพื้นที่เกษตร วิธีในการดำเนินการป้องกันแก้ไขปัญหามอกควันไฟป่าและค่าฝุ่นละอองขนาดเล็ก PM2.5 สูงเกินมาตรฐาน เป็นต้น

กลไกการทำงาน

การทำงานของบ้านไร่พัฒนาในปีที่ 3 แม้จะมีความทำงานที่คล้ายกับ 2 ปีก่อน แต่มีความทำงานเป็นระบบยิ่งขึ้น โดยพยายามเน้นให้เกิดการลดการเผาป่าและพื้นที่เกษตร แต่ยังคงร่วมกันอนุรักษ์รักษา พื้นฟูระบบนิเวศให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้อย่างยั่งยืน มีแผนการจัดการป่าแบบยั่งยืน 4 แผน ซึ่งเป็นการจัดการป่าตลอดทั้งปี คือ

1. แผนเฝ้าระวัง เป็นแผนที่เริ่มดำเนินงานตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเมษายน รวม 60 วัน เพื่อเป็นการตั้งจุดสกัดคนเข้าออกในพื้นที่ป่า ทำหอเฝ้าระวังการเกิดปัญหาหมอกควันไฟป่า และออกลาดตระเวนป้องกันปัญหาหมอกควันไฟในป่าในช่วงที่มีการเผา ในการเฝ้าระวัง จะต้องให้แกนนำ ซึ่งมีจุดการกำหนด จุดตรวจจุดสกัด/หอเฝ้าระวังป้องกันปัญหาไฟป่าจำนวน 2 จุด จุดที่ 1 บริเวณทางเข้าป่าพื้นที่ป่าอ่างเก็บน้ำศูนย์ราชการแหล่งที่ 3 และจุดที่ 2 บริเวณทางเข้าพื้นที่ป่าอ่างเก็บน้ำศูนย์ราชการแหล่งที่ 1 และห้ามบุคคลเข้าพื้นที่หากไม่มีเหตุอันควร หรือหาของป่า หากจำเป็นต้องเข้าจะมีการบันทึกชื่อ ที่อยู่เบอร์โทรศัพท์และลงเวลาเข้าออกตามจุดสกัดทุกครั้ง มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ให้แกนนำ เป็น 3 ชุด คือ ชุดที่ 1 จำนวน 5 คน อยู่ประจำจุดสกัดซึ่งเป็นด่านตรวจบัตรประชาชนและบันทึกการเข้ามาหาของป่าและดักเตือนการเข้าใช้ประโยชน์จากป่ากรณีเกิดไฟไหม้ป่าช่วงนั้นผู้เข้าจะต้องรับผิดชอบและหากพบเจอต้องช่วยดับไฟทันที ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนนอกพื้นที่ ชุดที่ 2 ชุดออกลาดตระเวน จะใช้รถมอเตอร์ไซด์ 2 คัน ๆ ละ 2 คน 2 ช่วง รวม 8 คน แบ่งสายกันออกลาดตระเวนตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น สลับเปลี่ยนชุดกัน 2 ช่วงคือช่วงกลางวัน 10 โมงถึง 5 โมงเย็น และช่วงกลางคืน 5 โมงถึง 3 ทุ่ม จำนวน 60 วัน ชุดที่ 3 อยู่หอคอยเฝ้าระวังบนเขาหัวดัด 2 คน เพื่อส่งกล้องสังเกตกลุ่มควันไฟ ซึ่งหอคอยเฝ้าระวังตั้งในที่สูงสุดของพื้นที่จึงสามารถมองเห็นได้ทั่วทั้งป่า เพื่อแจ้งจุดและทิศทางของจุดเกิดเหตุให้ทีมเผชิญเหตุออกดับไฟ หรือเรียกกำลังเสริมจากทีมลาดตระเวนและทีมหน่วยเสือไฟ หรือทีมอุทยานแห่งชาติเขาลำดวนคิรีบรรพต การดำเนินงานมีการจัดระบบคน ที่สอดคล้องกับทักษะความชำนาญแต่ละแผนงานซึ่งสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเข้มแข็ง มีโครงสร้างแผนงานที่สามารถนำไปเป็นสื่อการเรียนรู้ได้ในแต่ละฐานที่เป็นรูปธรรม มีผลลัพธ์ความสำเร็จปรากฏชัดเจนสามารถควบคุมเป็นชุมชนลดการเผาได้ร้อยละ 100 เป็นชุมชนเมืองที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมของคนในและนอกชุมชนได้ต่อเนื่องทุกกิจกรรม มีภาคีหนุนเสริมสนับสนุนการปฏิบัติงานทุกระดับเป็นต้น

2. แผนเผชิญเหตุสถานการณ์ มีความสำคัญอย่างยิ่งที่อาสาสมัครจะต้องมีการเตรียมพร้อมตนเอง เช่น ชุดสวมใส่ปฏิบัติการที่มีความทนต่อความร้อนของไฟในขณะเข้าทำการดับไฟ เข็มทิศบอกทาง หากไม่มีความชำนาญในป่าจะทำให้หลงทิศทางกลับไม่ได้ ไฟฉายสวมศีรษะ น้ำดื่ม และชุดปฐมพยาบาลเบื้องต้น กรณีทีมอาสาประสบเหตุสามารถช่วยได้ทันที ส่วนอุปกรณ์ที่จะใช้ดับไฟต้องเตรียมความพร้อมอุปกรณ์ที่จะใช้ในการดับไฟ ทั้งในศูนย์รวมอุปกรณ์และรถยนต์ของชุมชนที่จะเข้าดับไฟในพื้นที่ป่า วิทูลสื่อสารเพื่อขอกำลังเสริมจาก war room จังหวัด ดังนั้นก่อนที่อาสาสมัครจะออกลาดตระเวนเฝ้าระวังป้องกันปัญหาหมอกควันไฟป่าจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมตลอด 24 ชั่วโมง ส่วนอาสาที่อยู่ประจำหอคอยเฝ้าระวัง ซึ่งต้องขึ้น

สังเกตการณ์ทุกระยะและต้องมีความรู้ในพื้นที่ป่า ซึ่งแผนที่ทางเดินป่าชุมชนสามารถช่วยได้มากในการแจ้งเหตุและบอกพิกัดสถานที่เกิดเหตุชัดเจนเพื่อง่ายและทำให้ชุดกำลังเสริมเข้าถึงพื้นที่เกิดเหตุได้รวดเร็ว ควบคุมไฟได้ก่อนลุกลามขยายวงกว้าง และรายงานให้หน่วยงานผู้เกี่ยวข้องทราบเพื่อเร่งช่วยกันดับไฟได้ทันและดับไฟได้รวดเร็ว

3. แผนที่พื้นที่ระบบนิเวศการจัดการป่าที่ยั่งยืนชุมชน พยายามเน้นให้ชุมชนมีการฟื้นฟูระบบนิเวศให้สามารถกักเก็บน้ำในฤดูแล้ง ป้องกันน้ำท่วมในฤดูฝนได้ โดยการทำฝายกั้นถาวร 3 ฝาย ฝายชะลอน้ำ 22 ฝาย ฝายมีชีวิต 1 ฝาย รวม 26 ฝาย สร้างความชุ่มชื้นในป่า หากเกิดปัญหาไฟป่าเกิดขึ้น ก็สามารถลดความรุนแรงไม่ให้เกิดการลุกลามได้ ทำให้ต้นไม้ผลัดใบช้า นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งน้ำให้สัตว์ป่าได้กิน อาศัยเป็นแหล่งอาหารป่าที่สร้างรายได้แก่ครอบครัวคนในและนอกชุมชนต่อปีมากกว่า 3,000 บาทต่อครัวเรือน และการปลูกป่าโดยการ ใช้ชิงหนั่งสติ๊กเมล็ดมะขาม จำนวน 300 ต้น ชาวบ้านโรยเมล็ดมะขาม 200 ต้น เพื่อส่งพันธุ์ไม้มานานชนิดให้เจริญงอกงามตามธรรมชาติในป่าลึกที่คนไม่สามารถเดินเข้าไปไม่ถึงได้ จะช่วยขยายพันธุ์ไม้ในพื้นที่ป่าลึก

4. แผนสุขภาพชุมชน เป็นการอบรมดูแลและส่งเสริมการดูแลสุขภาพ เช่น วิธีการสวมหน้ากากอนามัย ขณะออกกำลังกายในพื้นที่โล่งแจ้ง การจัดพื้นที่ปลอดภัยชุมชน โดย ผอ.รพสต.บ้านต้นมื่น การให้ความรู้เรื่องผลกระทบต่อชีวิตและสุขภาพจากค่าของฝุ่นจิ๋ว PM2.5 สัดส่วนของสารประกอบชนิดต่าง ๆ ใน PM 2.5 สภาวะของร่างกายขณะได้รับ PM2.5 ทารกในครรภ์มารดาและช่วงวัยต่าง ๆ ความไวต่อมลพิษของบุคคลความเจ็บป่วยที่มีอยู่เดิม ความแข็งแรงของร่างกาย การใส่หน้ากากอนามัยและในปีนี สิ่งสำคัญที่สุดคือการจัดครัวเรือนปลอดฝุ่น ซึ่งมีการออกแบบสำรวจให้ อสม. ในแต่ละเขตสำรวจครัว 3 กลุ่มดังนี้ กลุ่มที่ 1 ครัวเรือนที่มีความพร้อม เช่น มีห้องที่ปิดมิดชิด สะอาด มีเครื่องฟอกอากาศ ติดเครื่องปรับอากาศ กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่มีบ้านมิดชิด มีพัดลม สะอาด ไม่มีฝุ่นละอองในบ้าน กลุ่มที่ 3 ครัวเรือนที่ไม่มีความพร้อมที่สามารถป้องกันฝุ่นละออง PM 2.5 ได้ ซึ่งในชุมชนต้องเตรียมพื้นที่รองรับอย่างน้อย 1 แห่ง ซึ่งบ้านไร่พัฒนาได้เตรียมศาลาวัดบรรพตสถิตเป็นห้องปลอดฝุ่น เพื่อเป็นพื้นที่ Save Zone ป้องกันฝุ่นในชุมชน

เพื่อให้เกิดการทำงานตามแผนที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น คณะทำงานมีการแบ่งบทบาททำงานเพื่อช่วยเหลือกันทำงานตามแผนได้ดียิ่งขึ้น โดยมอบหมายงานแก่คณะทำงาน ที่มีความชำนาญการในแต่ละด้านรับผิดชอบแผนงานละ 2 คน ได้แก่ 1) แผนการเฝ้าระวัง: นายเสถียรพงศ์ เครืออินแก้ว ผู้ใหญ่บ้าน: ร.ต.มนตรีไพศาลี แกนนาวาสาเฝ้าระวังฯ 2) แผนเผชิญเหตุสถานการณ์: นายวรชน พรหมเสน แกนนาวาสาเฝ้าระวังฯ: นายชาติรี สายจันทร์ แกนนาวาสาเฝ้าระวังฯ 3) แผนที่พื้นที่ระบบนิเวศการจัดการป่าที่ยั่งยืนชุมชน: รต.สมศักดิ์ คำจันทร์ สมาชิก อบต.: นายสุรพล สายจันทร์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน: นายสานิตย์ ต้นเถา แกนนาวาสาเฝ้าระวัง 4) แผนสุขภาพชุมชน: นางณัฐพัชร มณีวรรณ ประธาน อสม.บ้านไร่พัฒนาหมู่ที่ 7: นางยุพินธ์ พรหมเสน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ที่มีหน้าที่ในการขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผน และใช้แผนที่ทำมือเป็นเครื่องมือการติดตามแผนการทำงาน

กระบวนการดำเนินงาน

นอกจากการทำงานตามแผนหลัก 4 แผนแล้ว ผู้ใหญ่เสถียรพงษ์ เครืออินแก้ว พยายามสร้างการรับรู้ความตระหนักในการจัดการลดการเผาป่าและพื้นที่เกษตร รวมถึงการจัดการป่าร่วมกัน โดยได้ประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย สื่อสาธารณะ โลกออนไลน์หมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง เนื้อหาสำคัญ ได้แก่ ข่าวสาร สถานการณ์ มาตรการป้องกันแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน การป้องกันตนเองด้านสุขภาพ การลดจำนวนค่าฝุ่นละอองขนาดเล็ก PM2.5 และการลดพื้นที่การเผา รวมถึงการรณรงค์สร้างการมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังและสอดส่องดูแลไม่ให้มีการเผา

การทำงานแบบบูรณาการ กระบวนการสำคัญที่สุดของการทำงานโครงการ คือ การบูรณาการการทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้านสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุข กลุ่มพลังมวลชนอาสาสมัครพิทักษ์รักษาป่าในจังหวัดลำปาง การตั้งจุดตรวจสกัดห้ามบุคคลเข้าพื้นที่ป่า และออกลาดตระเวนเฝ้าระวังป้องกันปัญหาหมอกควันไฟป่า

กองทุนภัยพิบัติชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนอย่างต่อเนื่องแก่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ คณะทำงานได้จัดตั้งกองทุนภัยพิบัติชุมชนเพื่อช่วยผู้ประสบเหตุ โดยสมัชชาสุขภาพจังหวัดเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ ตั้งกองทุน 10,000 บาท และติดต่อกันมาทุกปี และคณะทำงานได้มีการระดมทุนเพิ่มเติมประมาณ 30,000 บาท รวมเป็นเงิน 40,000 บาท

กติกาชุมชน ชุมชนได้มีการกำหนด กฎ กติกา แนวทางการทำงานร่วมกัน จำนวน 13 ข้อ โดยแบ่งเป็นข้อกำหนด 9 ข้อ ที่เกิดจากข้อเสนอจากประชาชนที่เข้าร่วมเวทีประชาคมในหมู่บ้านได้เสนอและลงความเห็นที่เป็นฉันทมติในการนำสู่การปฏิบัติร่วมกัน และบทลงโทษอีก 4 ข้อ ดังนี้ 1) ห้ามเผาทุกชนิดในช่วงการรณรงค์ตามทางราชการกำหนดระยะเวลาไว้ 2) ห้ามบุคคลภายนอกพื้นที่ คนต่างหมู่บ้านเข้าป่าในระยะเวลาที่ทางราชการกำหนด 3) จัดทำบัตร เข้า-ออก และลงทะเบียนผู้เข้าป่าของหมู่บ้าน 4) ผู้เข้าป่าของหมู่บ้านจะต้องได้รับอนุญาตจากผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการทุกครั้ง 5) ผู้เข้าป่าของหมู่บ้าน ห้ามนำวัสดุอุปกรณ์ประเภทไวไฟเข้าป่า 6) ให้มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอเรื่อง กฎ กติกา ของหมู่บ้าน 7) ประชาชนทุกหลังคาเรือน ต้องเข้าร่วมทำกิจกรรมทุกครั้ง ทุกครัวเรือน 8) จัดเวรยามลาดตระเวนเฝ้าระวังหมอกควันไฟป่า 9) ร่วมกันจัดทำแนวกันไฟ และสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อรักษาธรรมชาติ และมีบทลงโทษ ดังนี้ 1) ปรับตามกฎหมาย ถ้าไม่ปฏิบัติตาม ปรับเงินเข้ากองกลางหมู่บ้าน เพื่อนำเงินมาใช้ในกิจการและสาธารณะประโยชน์ส่วนรวมของหมู่บ้าน โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการหมู่บ้าน 2) เก็บข้อมูลคนต่างถิ่นที่เข้ามาในพื้นที่บริเวณป่า ดักเตือน เชิญให้ออกจากพื้นที่และจับกุมและส่งให้เจ้าพนักงานประสานไปยังผู้ต่างประเทศของผู้เข้าป่าให้ได้รับทราบเพื่อดักเตือน และ 3) หากเข้าป่าโดยไม่ได้รับอนุญาต ปรับตามข้อที่ 1

การจัดการข้อมูล คณะทำงานมีการออกแบบสำรวจจำนวนการเผาป่าที่เกิดขึ้นและมีการบันทึกประวัติผู้เข้าใช้ประโยชน์จากป่าซึ่งมีการแยกระหว่างคนในและคนนอกชุมชน รวมถึงการบันทึกทรัพยากรที่เกิดจากป่า ได้แก่ อาหารป่า สัตว์ป่า ที่เกิดขึ้น เพื่อดูการเปลี่ยนแปลง และมีการจัดเวทีคืนข้อมูลสถานการณ์การ

เผาป่าและพื้นที่เกษตร ข้อมูลสถานการณ์การป่วยด้วยโรคระบบทางเดินหายใจ ในการประชุมหมู่บ้านทุกครั้ง และผ่านเสียงตามสายกระจายข่าวในช่วงเย็นทุกวัน โดยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ประกาศ การประชาสัมพันธ์ ผ่านโปสเตอร์ตามแหล่งสำคัญในชุมชนถึงมาตรการการควบคุมการเผาป่าและพื้นที่โล่งแจ้งที่จังหวัดประกาศ และข้อกฎหมายหากมีการกระทำผิด และการเชิญชวนให้ประชาชนช่วยเฝ้าระวังและหากพบเห็นให้แจ้งและชี้เบาะแส ผ่านโทรศัพท์มือถือ การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ (ไวนิล) ข้อมูลติดในศูนย์เรียนรู้แยกเป็นข้อมูลแต่ละกลุ่มตามกิจกรรมแผนการปฏิบัติงานที่มีผลลัพธ์ความสำเร็จให้สามารถเข้ามาเรียนรู้ได้ในชุมชน และมอบหมายให้ อสม.ประจำเขตรับผิดชอบแจ้งเตือนประชาชนในกลุ่มการทำงานในระดับพื้นที่ปฏิบัติการ

การจัดการทรัพยากรร่วมกับหน่วยงานเครือข่ายในระดับพื้นที่ ดังนี้

- 1) สำนักงานป่าไม้อนุรักษ์ที่ 13 สนับสนุนงบให้แกนนำอาสาจัดเวรยามออกลาดตระเวนวันละ 6 คน เป็นเงิน 30,000 บาท ซึ่งสามารถทำได้เพียง 20 วัน ส่วน 40 วันที่เหลือ ใช้งบประมาณของ สสส. ดำเนินการ หรือหากเป็นกิจกรรมขนาดใหญ่
- 2) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สนับสนุนงบประมาณพัฒนาศักยภาพแกนนำและประชาชนใน 15 ชุมชน ๆ ละ 30-54 คน รวม 450 คน ด้วยงบประมาณ 100,000 บาท
- 3) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สนับสนุนบุคลากรและข้อมูลสถิติการเกิดจำนวนผู้ป่วยระบบทางเดินหายใจ และรูปแบบการจัดครัวเรือนปลอดฝุ่น พื้นที่กลางในหมู่บ้านรองรับสถานการณ์ที่วิกฤตในชุมชน
- 4) อุทยานแห่งชาติเขาสกบรรพต เจ้าของพื้นที่หลักในการบริหารจัดการป่าไม้สนับสนุนบุคลากรในการทำฐานข้อมูลการเผาป่าที่เกิดขึ้น สนับสนุนข้อมูลเชิงวิชาการ และสรุปสถานการณ์สถิติการเผาป่าจาก จุดเกิดความร้อนในพื้นที่รอบดอยพระบาท การนำข้อมูล war room จังหวัด และเจ้าหน้าที่ร่วมอยู่จุดสกัดทางเข้าออกในการใช้ประโยชน์จากป่า
- 5) หน่วยจัดการ Node flagship สสส. โดยสำนักสร้างสรรค์โอกาส สนับสนุนงบประมาณ 96,000 บาท
- 6) องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง สนับสนุนการขุดลอกลำห้วยในพื้นที่ที่เป็นแก้มลิงรองรับน้ำ และสร้างฝายชะลอน้ำขนาดใหญ่รองรับกักเก็บน้ำในลำห้วย ในพื้นที่ป่าชุมชน หรือการพัฒนาศักยภาพแกนนำอาสา ที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปางได้จัดทำโครงการและสนับสนุนอบรมให้แกนนำอาสาจาก 37 ชุมชน 100 คน ด้วยงบประมาณ 180,000 บาท
- 7) เครือข่ายสมัชชาสุขภาพจังหวัดลำปางสนับสนุนงบประมาณการจัดตั้งกองทุนภัยพิบัติบ้านไร่พัฒนา ปีละ 10,000 บาท
- 8) สโมสรโรตารีจังหวัดลำปาง สภามหาการค้าจังหวัดลำปางสนับสนุนเครื่องเป่าลมในการจัดทำแนวกันไฟและใช้ดับไฟป่า

คณะทำงานโครงการบ้านไร่พัฒนา มีการประเมินผลการทำงานร่วมกัน โดยใช้การประชุมและรายงานความก้าวหน้า มีการประเมินผลลัพธ์ความสำเร็จ 3 ระยะเริ่มต้นดำเนินงาน ระหว่างดำเนินงานและ

ก่อนเสร็จสิ้นโครงการ ในการติดตามประเมินผลลัพธ์ความสำเร็จโดยใช้บันไดผลลัพธ์เป็นเครื่องมือโดยทีมพี่เลี้ยง และทีมวิชาการจาก Node Flagship โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมที่ประกอบด้วย คณะทำงาน 15 คน แกนนำอาสาเฝ้าระวังไฟป่า อุทยานแห่งชาติเขาลำดวนคิรีบรรพต หน่วยควบคุมไฟป่าม่อนพญาแช่ และประชาชนผู้ได้รับประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนซักถามผลลัพธ์ความสำเร็จแต่ละขั้นบันได

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินงานโดยคณะทำงานทั้ง 10 เดือน ทำให้เกิดผลลัพธ์ความสำเร็จตามเป้าหมายบันไดขั้นที่ 4 พบว่า การลดการเผาตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ลดลงร้อยละ 100 ในปี 2564 และ 2565 พื้นที่ป่าชุมชนไม่เกิดการเผาเลย คิดเป็นร้อยละ 100 ส่วนพื้นที่เกษตรปี 64 เกิด 1 ครั้ง ปี 65 ไม่เกิดการเผาคิดเป็นร้อยละ 100 และบันไดผลลัพธ์ขั้น 5 เกิดแหล่งเรียนรู้เรื่องพื้นที่การเผาป่าและพื้นที่เกษตร การจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้ แบ่งฐานการเรียนรู้ 4 ฐาน ได้แก่ 1) ฐานเฝ้าระวัง 2) ฐานเผชิญเหตุ 3) ฐานแผนฟื้นฟู และ 4) ฐานการดูแลด้านสุขภาพ โดยมีการกำหนดวิทยากรหรือหน่วยจัดการประจำฐานการเรียนรู้ทั้ง 4 ฐาน

การต่อยอดแหล่งเรียนรู้ในการจัดการลดการเผาพื้นที่ป่า เกิดการพัฒนาศักยภาพคณะทำงานและหน่วยจัดการที่มีความรู้ความสามารถ และมีทักษะในการถ่ายทอดองค์ความรู้ และจัดกระบวนการเรียนรู้แต่ละแผนงานที่สั้นกระชับเข้าใจง่าย การจัดกระบวนการเรียนรู้เชิงวิชาการและปฏิบัติการ โดยใช้ฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลศูนย์ปฏิบัติการควบคุมไฟป่าจังหวัด การผลิตสื่อเอกสาร หรือ วิดีทัศน์ เพื่อสร้างการรับรู้ในช่องทางสื่อสารในทุกระดับและการพัฒนาระดับกระบวนการเรียนรู้เพื่อรองรับกลุ่มเป้าหมายและเครือข่าย

ผลลัพธ์ที่นอกเหนือจากความคาดหวัง คือ การที่คนในชุมชนเกิดความตระหนักและรักป่า และเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างแข็งขัน เช่น การทำแนวกันไฟ หรือสร้างฝายชะลอน้ำ และ การระดมทุนมีการบริจาคสิ่งของช่วยเหลือ หรือ บริจาคเป็นเงินเข้ากองทุนภัยพิบัติหมู่บ้าน ทำให้กองทุนเติบโตขึ้น เพื่อใช้ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับป่าได้ตลอดทั้งปี สภาพป่ามีความชุ่มชื้น เกิดแหล่งอาหารป่า มีความอุดมสมบูรณ์ เช่น ไก่ป่า หมูป่า ไข่มดแดง น้ำผึ้ง หน่อไม้ ผักหวานป่า เห็ดหล่ม เห็ดแดง และเห็ดโคนที่มีปริมาณเพิ่มขึ้นในบางจุด

การเป็นต้นแบบเพื่อให้หลายพื้นที่เข้ามาเรียนรู้ เรื่องการเป็นต้นแบบกลไก คณะทำงานมีการจัดโครงสร้างและผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน มีแผนงานในการบริหารจัดการป่าตลอดปี โดยคนในชุมชน (ชุมชนเมือง) ที่มีความเข้มแข็ง มีกระบวนการทำงานการบริหารจัดการป่าตลอดปี ร่วมกับภาคียุทธศาสตร์ระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด ที่เชื่อมโยงการทำงานเชิงยุทธศาสตร์ มีธรรมนูญหมู่บ้านเป็น กฎ กติกาของชุมชน ที่สอดคล้องกับมาตรการ มีแผนที่ทางเดินป่าที่บอกเล่าปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลง และพิชิตการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อมที่เห็นการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดี มีความชุ่มชื้น มีแหล่งน้ำ มีสัตว์ป่า และมีแหล่งอาหารชุมชนเพิ่มปริมาณมากขึ้น ที่สามารถนำสู่การปฏิบัติได้จริง มีผลปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรม และ เป็น

ชุมชนเมืองที่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นระบบ มีแผนการบริหารจัดการพื้นที่ป่าตลอดปี 4 แผนงาน 5 ฐานการเรียนรู้ มีพื้นที่เรียนรู้และฝึกปฏิบัติได้จริง

โดยสรุป เห็นได้ว่าปัจจัยความสำเร็จของบ้านไร่พัฒนานี้สอดคล้องกับงานของ ฐานรินทร์ หาญเกียรติวงศ์, รวิภา ธรรมโชติ, ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์ และจิรพรรณ เดชานิพนธ์. (2560: 41-42) ที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของการบริหารเครือข่ายและการทำงานแบบบูรณาการที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้น ทั้งสอดคล้องกับงานของ นันทวดี ปินปันคง, จักรภพ ธาตุสุวรรณ, เจษฎากร โนอินทร์, ลำปาง แสนจันทร์, ชาญณรงค์ ชัยสุวรรณ และปทุมรัตน์ ศรีพันธุ์ (2565: 62) ที่ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการปัญหาหมอกควันของประชาชนในพื้นที่ชุมชน: กรณีศึกษาบ้านโฮ่งหลวง จังหวัดลำพูน” และพบว่า ความสำเร็จของการจัดการปัญหาหมอกควัน คือ การที่ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับสาเหตุและผลกระทบของหมอกควัน เจตคติเกี่ยวกับสาเหตุ ความตระหนักถึงผลกระทบ รวมทั้งการสนับสนุนและการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนั้น การจัดตั้ง “ศูนย์เรียนรู้ชุมชนการจัดการปัญหาหมอกควันไฟป่า” ของชุมชนบ้านไร่พัฒนาก็จะเป็นพื้นที่เรียนรู้ที่มีความสำคัญต่อการยกระดับความรู้ เจตคติ และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในพื้นที่ต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมควบคุมมลพิษ. (2565). รายงานสถานการณ์ฝุ่นควันและไฟป่า ในพื้นที่รับผิดชอบสำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 2 ลำปาง แพร่ พะเยา และน่าน. <https://www.shorturl.asia/TCmyd>
- เกษวรงค์ ลีลาสิทธิกุล, กรอนงค์ ยืนยงชัยวัฒน์, ศศิภา บุรณะพันธฤกษ์, ขจรศักดิ์ พงษ์พานิช, และพัชรี คุณคำชู. (2561.) ผลจากหมอกควันและมลพิษทางอากาศต่อระบบหัวใจและทางเดินหายใจ ในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย. *ธรรมศาสตร์เวชสาร*, 18(3), 339-348.
- ฐานรินทร์ หาญเกียรติวงศ์, รวิภา ธรรมโชติ, ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์, และ จิรพรรณ เดชานิพนธ์. (2560). เครือข่ายการป้องกันปัญหาหมอกควันในเขตภาคเหนือตอนบน. *วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์*, 7(3), 41-53.
- นันทวดี ปินปันคง, จักรภพ ธาตุสุวรรณ, เจษฎากร โนอินทร์, ลำปาง แสนจันทร์, ชาญณรงค์ ชัยสุวรรณ และปทุมรัตน์ ศรีพันธุ์. (2565). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการปัญหาหมอกควันของประชาชนในพื้นที่ชุมชน: กรณีศึกษาบ้านโฮ่งหลวง จังหวัดลำพูน. *วารสารควบคุมโรค*, 48(1), 62-72.